



همه راه‌ها به کتابخانه ختم می‌شود!

سمانه آزاد

اشاره

اما آنچه ما را به دیدن این مدرسه و تهیه گزارش ترغیب کرد، نه موفقیت‌های آموزشی بلکه کتابخانه غنی آن بود. کتابخانه این مدرسه در ساختمانی جدا از بقیه ساختمان‌های مدرسه قرار دارد. در طبقه اول این ساختمان کتابخانه پیش‌دانشگاهی (پایه چهارم) قرار دارد که نزدیک به چهار هزار جلد کتاب را در خود جای داده است. اما چند پله بالاتر و در طبقه دوم ساختمان، کتابخانه‌ای با بیش از ۲۴ هزار جلد کتاب به زبان‌های فارسی و لاتین در اختیار دانش‌آموزان، دبیران و دیگر کارکنان مدرسه استقرار دارد؛ جایی که به گفته مسئولان یکی از محبوب‌ترین و پررفت‌وآمدترین قسمت‌های مدرسه است.

سمانه سیفی یکی از مسئولان کتابخانه است که در رشته کتابداری تحصیل کرده و از ۱۵ سال پیش تا کنون در کتابخانه این مدرسه مشغول کار است. او می‌گوید: «کتابخانه مدرسه دو قسمت دارد: یکی قسمت مرکزی است که بیش از ۲۴ هزار جلد کتاب لاتین و فارسی را در خود جای داده است. قسمت دوم، کتابخانه پایه چهارم (پیش‌دانشگاهی) است که حدود چهار هزار جلد کتاب دارد. کتاب‌های کتابخانه هم به زمینه‌های گوناگون ادبی، علمی، تاریخی، دینی و ... تفکیک شده‌اند. می‌توان گفت آن قدر کتاب‌های کتابخانه متنوع‌اند که علاوه بر دانش‌آموزان، نیازهای دبیران و دیگر کارکنان مدرسه را هم تأمین می‌کنند. مثلاً برخی از همکاران مدرسه که در

وجود بیش از ۲۴ هزار جلد کتاب در زمینه‌های گوناگون ادبی و علمی به زبان‌های فارسی و لاتین، نزدیک به ۱۳۰ نفر عضو از میان معلمان و کارکنان مدرسه، تأمین کتاب‌های کتابخانه براساس نیاز دانش‌آموزان و دبیران با کمک ایشان، در نظر گرفتن نیاز همه افرادی که در مدرسه حضور دارند، از دانش‌آموز تا رانندگان سرویس مدرسه در خرید کتاب‌های کتابخانه، و نیز تشویق متقابل دانش‌آموزان و دبیران از یک‌سو و مسئولان کتابخانه از سوی دیگر باعث شده است، کتابخانه «دبیرستان فرزندگان ۱ تهران»، یکی از غنی‌ترین کتابخانه‌های مدرسه‌ای باشد؛ کتابخانه‌ای که به قول یکی از مسئولان آن، سمانه سیفی، قابل مقایسه با یک کتابخانه دانشگاهی است. کتابخانه‌ای که شوق دانش‌آموزان و پشتکار مسئولان دست به دست هم داده‌اند تا آن را به پررفت‌وآمدترین و محبوب‌ترین قسمت مدرسه هم برای دانش‌آموزان و هم برای دبیران تبدیل کنند. آنچه می‌خوانید گزارش کوتاهی است از این کتابخانه.

«دبیرستان دخترانه فرزندگان ۱ تهران»، یکی از دبیرستان‌های دخترانه سازمان ملی پرورش استعدادها درخشان (سمپاد) است که هر ساله بسیاری از دانش‌آموختگان آن در مسابقات و المپیادهای علمی ملی و جهانی موفقیت‌هایی را کسب می‌کنند.

دورهٔ دکترای تحصیل می‌کنند، برای پژوهش یا نوشتن پایان نامهٔ خود از منابع کتابخانهٔ مدرسه استفاده می‌کنند. به همین دلیل هم نزدیک به ۱۲۹ نفر از اعضای کتابخانه، کارکنان و دبیران مدرسه هستند.»

از آنجا که یکی از دغدغه‌های دانش‌آموزان مدارس فرزنانگان، شرکت در المپیادهای علمی است، نیازهایی نیز در این زمینه دارند. بنابراین باید کتاب‌ها و منابع کاملی برای شرکت در المپیاد وجود داشته باشد تا دانش‌آموزان با صرف کمترین زمان ممکن به آن‌ها دست پیدا کنند. به گفتهٔ مریم قدس، از دیگر مسئولان کتابخانهٔ مدرسهٔ فرزنانگان ۱، کتابخانهٔ مدرسه آن‌قدر غنی است که دانش‌آموزان برای تهیه و مطالعهٔ این کتاب‌ها هم فقط و فقط به آنجا مراجعه می‌کنند: «می‌دانید که بیشتر کسانی که در المپیادها شرکت می‌کنند از دانش‌آموزان تیزهوش هستند. کتابخانه این مدرسه به قدری غنی و به روز است که دانش‌آموزان تنها از این کتابخانه تغذیه می‌کنند. یعنی کتاب‌هایی که برای شرکت در المپیاد نیاز دارند را از کتابخانه دریافت و استفاده می‌کنند.»

شاید بتوان کتابخانهٔ دبیرستان دخترانهٔ فرزنانگان ۱ تهران را از لحاظ تعدد و تنوع کتاب‌ها با یک کتابخانهٔ دانشگاهی مقایسه کرد. در بخش کتاب‌های لاتین این کتابخانه، منابعی با تاریخ انتشار سال ۱۹۶۰ میلادی هم به چشم می‌خورند که هر دانش‌آموزی را ذوق زده می‌کند. در این کتابخانه می‌توان منابعی دربارهٔ فرهنگ کوهنوردی، فرهنگ خودرو، و ادبیات کهن و معاصر ایران و جهان یافت. شاید دلیل تنوع منابع، این باشد که در تأمین منابع کتابخانه نه فقط به دانش‌آموزان بلکه به نیازهای دیگر همکاران مدرسه، از دبیران تا رانندگان سرویس توجه می‌شود. به طوری که اگر همکاران تأسیسات مدرسه با مشکلی مواجه شوند، در کتاب‌های کتابخانه دنبال راهنمایی برای حل مشکل می‌گردند.

انتخاب کتاب کتابخانه؛ چگونه؟

به گفتهٔ مسئولان کتابخانهٔ این مدرسه، نخستین معیار انتخاب کتاب برای کتابخانه، نیاز دانش‌آموزان است. اما نیاز دانش‌آموزان چگونه شناخته می‌شود؟

سیفی در این باره می‌گوید: «برای تهیهٔ کتاب‌های کتابخانه در مرحلهٔ نخست نیاز دانش‌آموزان و علاقه‌مندی آن‌ها را در نظر می‌گیریم. مثلاً بر حسب نیاز دانش‌آموزان به منابع المپیادی، کتاب‌های این حوزه را تهیه می‌کنیم. اما برای شناسایی نیازهای دانش‌آموزان هم از خودشان و هم از دبیران کمک می‌گیریم. به این ترتیب که از دبیران می‌خواهیم کتاب‌ها و منابع رشتهٔ تخصصی خود را در کتابخانه مدرسه بررسی کنند تا با توجه به اطلاعات به‌روزی که از کتاب‌های منتشر شده در حوزهٔ تخصصی خود دارند، کمبودهای آن حوزه را برطرف کنیم. گاهی هم خود دبیران فهرست کتاب‌های مناسب و مورد نیاز دانش‌آموزان را ارائه می‌دهند و ما هم به تشخیص آن‌ها اعتماد می‌کنیم.

البته خود دانش‌آموزان هم در این زمینه کمک می‌کنند. مثلاً

از برخی دانش‌آموزان که شناخت بیشتری نسبت به آن‌ها داریم، می‌خواهیم منابع رشتهٔ خود را بررسی کنند تا به کمک آن‌ها بتوانیم منابع را وجین کنیم. به هر حال با توجه به گسترش اینترنت و منابعی مانند ای‌بوک‌ها، باید آن‌قدر کتاب‌های کتابخانه را به‌روز کنیم که انگیزهٔ دانش‌آموزان برای مطالعهٔ کتاب کم نشود.»

انگیزه‌ای که کم نمی‌شود

گرچه با رفت و آمدی که ما در کتابخانهٔ مدرسه دیدیم، بعید به نظر می‌رسد انگیزهٔ این دانش‌آموزان برای مطالعهٔ کتاب کم شود، حرف‌های زهره حیدری، از دیگر مسئول کتابخانه هم حدس ما را به یقین تبدیل کرد: «با وجود اینکه بسیاری از کتاب‌ها در اینترنت قابل دریافت هستند، اما هنوز خیلی از بچه‌ها وقتی به کتابخانه می‌آیند و کتاب‌های قدیمی را می‌بینند، آن‌ها را در آغوش می‌گیرند و می‌گویند حس ورق زدن کتاب قابل مقایسه با خواندن کتاب الکترونیکی نیست.»

سیفی هم در این باره می‌گوید: «بچه‌ها نسبت به کتاب‌های قدیمی‌تر علاقه نشان می‌دهند. مثلاً با وجود اینکه چاپ جدید کتاب «بینوایان» در کتابخانه وجود دارد، اما بیشتر دانش‌آموزان سراغ همان کتاب قدیمی را از ما می‌گیرند. بچه‌های مدرسه خیلی اهل مطالعه‌اند؛ هم مطالعهٔ کتاب‌های درسی و هم مطالعهٔ جانبی. بسیاری از خانواده‌ها خود اهل مطالعه‌اند و این موضوع بر دانش‌آموزان هم تأثیر گذاشته است. میزان مراجعه به کتابخانهٔ مدرسه به قدری زیاد است که کتابخانه در تیر ماه هم فعال است. بچه‌ها حتی در زمان امتحانات همچنان کتاب‌خوانی و مطالعهٔ جنبی را ادامه می‌دهند.»

اما دلیل این استقبال چیست؟ آیا تنها طرح‌های کتابخانه برای انگیزه دادن به دانش‌آموزان، آن‌ها را به سوی کتابخانه و مطالعه می‌کشاند؟ خیر! این‌طور که پیداست، در این مدرسه همه دست به دست هم می‌دهند تا همهٔ راه‌ها به کتابخانه ختم شود. مریم قدس در این باره می‌گوید: «مدرسهٔ ما مانند یک سازمان کوچک است که شکل ادارهٔ آن با مدرسه‌های دیگر کمی متفاوت است. در این مدرسه همهٔ بخش‌ها با تعامل هم دانش‌آموزان را در راستای هدف مدرسه تشویق می‌کنند. مثلاً همهٔ بخش‌های فرهنگی، پژوهشی، پرورشی و... با فعالیت‌ها و طرح‌های خود دانش‌آموزان را به سوی کتابخانه و مطالعه سوق می‌دهند.»

نقش بی‌بدیل معلم

به گفتهٔ سیفی، در این مدرسه، تشویق به مطالعه تنها وظیفهٔ مسئولان کتابخانه نیست. در کنار فعالیت‌های مستقل کتابخانه در این زمینه، دبیران و دیگر بخش‌های مدرسه هم این وظیفه را بر عهده دارند: «ما به‌عنوان مسئولان کتابخانه برنامه‌ها و

در تأمین منابع کتابخانه نه فقط به دانش‌آموزان، بلکه به نیازهای دیگر همکاران مدرسه، از دبیران تا رانندگان سرویس توجه می‌شود



فعالیت‌هایی برای تشویق بچه‌ها به مطالعه داریم، اما دبیران مدرسه هم در این زمینه نقش مهمی دارند. در کلاس‌های فوق برنامه مانند «زنگ تماشا» و پژوهش هر یک از دانش‌آموزان بسته به حوزه علاقه‌مندی خود، باید موضوعی را برای پژوهش انتخاب کنند و مسلم است که مهم‌ترین رکن پژوهش مطالعه و کتابخانه است. البته این کار تنها به زنگ تماشا و پژوهش محدود نیست. در بقیه کلاس‌ها هم دبیران با فعالیت‌ها و طرح‌هایی، دانش‌آموزان را راهی کتابخانه می‌کنند. می‌توان گفت همه گروه‌های مدرسه در تعامل با یکدیگرند تا بچه‌ها را بیش از پیش به کتابخانه ارجاع دهند.»

کشف اهمیت مطالعه

یکی از معلمان مدرسه فرزنانگان که در تشویق دانش‌آموزان به مطالعه و کتابخانه سهم دارد، **نجمه قنبری**، معلم پژوهش و مطالعات اجتماعی است. او معتقد است: «بچه‌ها نیاز دارند بدانند که اصولاً کتاب و مطالعه چه فایده‌ای برایشان دارد. ما نمی‌توانیم انکار کنیم که رشد تکنولوژی اگرچه منافع زیادی داشته، اما نسل جدید را چنان بی‌حوصله کرده است که حتی حوصله ورق زدن کتاب و مطالعه را ندارند. بچه‌ها ممکن است ساعت‌ها به هم پیامک بزنند و از طریق شبکه‌های اجتماعی با هم صحبت کنند، اما اگر از آن‌ها خواهیم مطالبی را بخوانند و نظرشان را درباره آن بنویسند، گمان می‌کنند کاری طولانی باید انجام دهند. بنابراین در نخستین گام باید احساس نیاز به مطالعه را در دانش‌آموزان بیدار کرد.»

اما چگونه؟ قنبری در این باره این‌طور توضیح می‌دهد: «من برای این کار مجموعه فعالیت‌هایی را در کلاس انجام می‌دهم. مثلاً بعد از اینکه پیرامون موضوع

درس بحث کردیم، متنی مرتبط با موضوع را به بچه‌ها می‌دهم تا مطالعه کنند. این متن می‌تواند یک خبر، بخشی از یک کتاب یا حتی پست یک وبلاگ باشد. سپس بچه‌ها را موظف می‌کنم ۴۵۰ کلمه (و نه بیشتر) درباره این متن بنویسند. البته این متن نباید اظهار نظر باشد، بلکه باید یک بحث علمی مرتبط با موضوع درس و دارای استدلال و نتیجه‌گیری باشد. اما بسیاری از دانش‌آموزان بعد از ۵۰ یا ۱۰۰ کلمه متوجه می‌شوند که حرف زیادی برای گفتن درباره آن موضوع ندارند و این باعث ناراحتی‌شان می‌شود. در این مورد با آن‌ها حرف می‌زنم و متوجه‌شان می‌کنم که مگر نه این است که ما ساعت‌ها با دوستانمان در صفحات اجتماعی حرف می‌زنیم، بدون آنکه اذیت شویم؟ پس چگونه است که نمی‌توانیم درباره یک موضوع علمی ۴۵۰ کلمه بنویسیم؟ به تدریج بحثمان در این باره به این

نتیجه می‌رسد که چون مطالعه کمی داریم و بحث علمی کم خوانده‌ایم، نمی‌توانیم به بازتولید برسیم. به این ترتیب بچه‌ها اهمیت مطالعه را کشف می‌کنند.»

راه دیگری که این معلم برای تشویق دانش‌آموزان به مطالعه در پیش می‌گیرد، موظف کردن دانش‌آموزان به مطالعه مفاهیم درس‌ها و توضیح آن‌هاست: «مثلاً یکی از درس‌های مطالعات اجتماعی درباره نظام‌های سیاسی است. ۱۵ مفهوم از مفاهیمی را که طی آموزش به معنای آن‌ها احتیاج داریم، انتخاب و ۱۵ دانش‌آموز را موظف می‌کنم که درباره آن مفاهیم مطالعه کنند تا جلسه بعد هنگام آموزش درس، این مفاهیم را توضیح دهند. برای مطالعه هم منابع کتابخانه را معرفی می‌کنم که البته مستلزم این است که خودم به منابع کتابخانه اشراف داشته باشم. خوش‌بختانه کتابخانه مدرسه هم غنی است و مسئولان کتابخانه که انسان‌های دغدغه‌مندی هستند، سعی دارند کتاب‌های خوبی به دست بچه‌ها برسد. وقتی هم که دانش‌آموز بداند کتابخانه مدرسه، منبع قابل اعتمادی است، تشویق می‌شوند.»

بقیه دبیران مدرسه هم چنین وظیفه‌ای را بر عهده دارند. آن‌ها باید دانش‌آموزان را به پژوهش و مطالعه درباره سؤال‌هایی که دارند، تشویق کنند. حتی اگر منبعی که دبیران برای مطالعه پیشنهاد می‌کنند، در کتابخانه مدرسه موجود نباشد، راه دیگری را در پیش می‌گیرند؛ از جمله عضویت در کتابخانه‌های دیگر، مانند کتابخانه علوم انسانی جهاد دانشگاهی که دانش‌آموزان این مدرسه عضو هستند تا در صورت لزوم بتوانند از منابع آنجا هم استفاده کنند.

کتابخانه‌ای برای همه

در این کتابخانه تقریباً همه چیز به روز است؛ از نحوه جست‌وجوی کتاب‌ها تا رزرو و تمدید آن‌ها. منابع کتابخانه هم تنها به کتاب‌های الکترونیکی محدود نمی‌شود. شاید وقتی نام مدرسه فرزنانگان را بشنوید، گمان کنید دانش‌آموزان چنین مدرسه‌ای باید تنها کتاب‌های مربوط به المپیاد و کنکور را بخوانند، اما این‌طور نیست. نه تنها دانش‌آموزان، بلکه مسئولان کتابخانه و مدرسه هم مایل نیستند، دانش‌آموزانی تک‌بعدی پرورش یابند. سیفی در این باره می‌گوید: «این‌طور نیست که چون اینجا مدرسه فرزنانگان است، پس بچه‌ها تنها به المپیاد توجه دارند و فقط سراغ کتاب‌های تست می‌روند. اتفاقاً دانش‌آموزان خیلی به ادبیات کشورها علاقه نشان می‌دهند. به همین دلیل هم بین کتاب‌های هر حوزه تعادلی وجود دارد. البته چون گرایش علمی بچه‌ها بیشتر است، طبیعتاً تعداد کتاب‌ها در این حوزه بیشتر است و بالاترین آمار مربوط به حوزه ریاضی است. اما در کنارش، حوزه ادبیات کتابخانه هم بسیار غنی و مورد توجه بچه‌هاست. ما برای اینکه کتابخانه به روز باشد، حوزه‌های گوناگون از ریاضی، فیزیک، نجوم، گیاهان دارویی و فناوری نانو، تا روان‌شناسی، عرفان و ادیان را پوشش می‌دهیم که همین موضوع باعث استقبال دانش‌آموزان شده است.»

سیفی: بچه‌های مدرسه خیلی اهل مطالعه‌اند؛ هم مطالعه کتاب‌های درسی و هم مطالعه جانبی. بسیاری از خانواده‌ها خود اهل مطالعه‌اند و این موضوع بر دانش‌آموزان هم تأثیر گذاشته است. میزان مراجعه به کتابخانه مدرسه به قدری زیاد است که کتابخانه در تیر ماه هم فعال است. بچه‌ها حتی در زمان امتحانات همچنان کتاب‌خوانی و مطالعه جنبی را ادامه می‌دهند



سیفی: این طور نیست که چون اینجا مدرسه فرزنانگان است، پس بچه‌ها تنها به المپیاد توجه دارند و فقط سراغ کتاب‌های تست می‌روند. اتفاقاً دانش‌آموزان خیلی به ادبیات کشورها علاقه نشان می‌دهند. به همین دلیل هم بین کتاب‌های هر حوزه تعادلی وجود دارد. البته چون گرایش علمی بچه‌ها بیشتر است، طبیعتاً تعداد کتاب‌ها در این حوزه بیشتر است و بالاترین آمار مربوط به حوزه ریاضی است. اما در کنارش، حوزه ادبیات کتابخانه هم بسیار غنی و مورد توجه بچه‌هاست

کتابخانه و به‌روزرسانی منابع آن یکی دیگر از دلایل موفقیت کتابخانه این مدرسه است. سیفی می‌گوید: «خوش‌بختانه بخش حسابداری و مدیریت مدرسه همواره از کتابخانه پشتیبانی کرده‌اند. البته به نظر من در کنار این‌ها، استفاده از افراد متخصص در هر حوزه و فعالیت‌هایی که دبیران انجام می‌دهند هم در جذب دانش‌آموزان به کتابخانه بسیار مؤثر است.»

بله! در این مدرسه همه بخش‌های پرورشی، پژوهشی، آموزشی، فرهنگی و هنری وظیفه نانوشت‌های دارند. آن‌ها وظیفه دارند فعالیت‌های خود را به گونه‌ای طراحی کنند که احساس نیاز به کتاب و مطالعه را در دانش‌آموزان بیدار و آن‌ها را به کتابخانه هدایت کنند. شاید به همین دلیل است که دانش‌آموزان این مدرسه از هر طرف که می‌روند، باز سر از کتابخانه در می‌آورند! البته به‌نظر می‌رسد اگر مسئولان کتابخانه با کتابنامه رشد آشنایی داشته و کتاب‌های کتابخانه را از این منبع استخراج کنند، بیش از پیش بتوانند در تهیه منابع معتبر و مناسب دانش‌آموزان موفق باشند.

چرا که کتاب‌های معرفی شده در این کتاب‌نامه از فیلترهای علمی، کارشناسی و البته معتبر آموزش و پرورش گذشته و برای دانش‌آموزان پایه‌ها و مقاطع مختلف، مناسب تشخیص داده شده‌اند. از این‌رو این کتاب‌نامه‌ها می‌تواند یکی از مهم‌ترین و معتبرترین منابع تشخیص کتاب مناسب و استاندارد آموزشی برای دانش‌آموزان باشد.

دانش‌آموزان مشوق مسئولان مدرسه

برخی مدارس هنگام ثبت نام دانش‌آموزان را به‌طور اجباری به عضویت کتابخانه مدرسه درمی‌آورند، اما در مدرسه فرزنانگان این طور نیست. بلکه هر دانش‌آموز هنگامی واقعاً احساس نیاز کرد، به کتابخانه مراجعه و ثبت‌نام می‌کند. از نظر قنبری این نکته مثبتی است، چرا که باعث می‌شود دبیران بتوانند دانش‌آموزان و میزان علاقه و مراجعه آن‌ها را به کتاب و کتابخانه را تشخیص دهند و در صورت نیاز آن‌ها را تشویق کنند.

البته این تنها دبیران نیستند که دانش‌آموزان را تشویق می‌کنند. گاه اشتیاق دانش‌آموزان مسئولان کتابخانه را به تهیه منابع بیشتر و بهتر برای کتابخانه تشویق می‌کند. حیدری در این باره می‌گوید: «اگر ما کتاب تهیه کنیم، اما بچه‌ها استقبال نکنند، مطمئناً ما هم دلسرد می‌شویم. اما وقتی می‌بینیم اشتیاق بچه‌ها زیاد است، ما هم تشویق می‌شویم که منابع کتابخانه را به روز کنیم. یعنی این یک رابطه دو طرفه است. ما دانش‌آموزان را و هم آن‌ها ما را تشویق می‌کنند.»

همه راه‌ها به کتابخانه ختم می‌شود

کتابخانه دبیرستان دخترانه فرزنانگان ۱ تهران، کتابخانه‌ای غنی، پر رفت و آمد و محبوب دانش‌آموزان مدرسه است. این محبوبیت چند دلیل دارد که سیفی درباره آن می‌گوید: «وقتی کتابخانه غنی باشد و دانش‌آموز بداند، هر چه نیاز دارد در کتابخانه موجود است، دیگر احتیاجی به تبلیغ نیست. در واقع وقتی دانش‌آموز متوجه می‌شود که می‌تواند جواب همه سؤال‌هایش را در کتابخانه مدرسه بیابد، جذب آن می‌شود. بنابراین کتابخانه غنی، خود بزرگ‌ترین عامل برای جذب دانش‌آموزان است.»

غیر از علاقه خود دانش‌آموزان به مطالعه و نیز وجود منابع متعدد و متنوع در کتابخانه، پشتیبانی مدیریت مدرسه از